

menneske? Giver det mening at bedømme menneskelige handlinger og motiver som fornuftige eller irrelevante? Disse overvejelser behøver læseren ikke nødvendigvis at delagtiggøres i, men de bør i hvert fald figurere på forfatterens indre dagsorden under arbejdet med en biografi.

Disse aspekter savnes i nogen grad her. Det resulterer i en tendens til at forfalde til vurderinger og slutninger, der forekommer klichéprægede og usikre. Som minister overhørte Nina Bang »selvfølgelig« rådgivning fra fagfolk (s. 107). Hun var en »stejl dame«. Og en artikel i *Berlingske Tidende*, der i sin essens vurderede fru Bang som mere egnet til at styre en husholdning og udfolde sine evner i private sammenhænge end som politiker og minister, ramte »ikke helt ved siden af« (s. 157). Forfatteren kommer ukritisk til at godtage en hel del af samtidens karikaturer og kvindesyn, hvilket man som læser kunne have ønsket et mere nuanceret billede af.

Bogens force ligger ubetinget i samvittighedsfuldheden og grundigheden i behandlingen af materialet. Her er det forbilledeligt, at der ofres kræfter på detaljeret at præsentere kilderne og arkivalierne for læseren (s. 172-174). Der savnes som nævnt nogle mere overordnede synteser og perspektiveringer og en større uhildethed over for Nina Bang. Endelig savnes en gennemgang/analyse af de danske og udenlandske nekrologer, som forfatteren er klar over eksistensen af (s. 166), som udtryk for de samtidige vurderinger af Nina Bang (med de kildekritiske forbehold, der er nødvendige). En del af en biografi er vel også myten og eftermælet.

Anne Sørensen

Thorsten B. Olesen (red.): *Interdependence versus Integration. Denmark, Scandinavia and Western Europe,*

1945-1960. Danish Politics in Transition 1945-85. (Odense University Press, 1995). 246 s., 250 kr.

Denne antologiske artikel samler sig omkring to hovedemner. En række artikler behandler forskellige sider af det europæiske samarbejdes udvikling i perioden 1945-1960. Læseren bliver præsenteret for en historisk redegørelse for nationale og internationale drivkræfter bag den overstatslige europæiske udvikling, dannelsen og udviklingen af den Europæiske Betalingsunion (EPU), OEEC's handelsliberaliseringsprogram, det politiske og økonomiske grundlag for Romtraktaten, forholdet mellem De Seks og det britiske initiativ til dannelsen af et europæisk frihandelsområde, etableringen af EFTA og de føderalistiske bevægelser betydning for integrationen.

Samlet demonstrerer disse artikler, hvorledes det europæiske samarbejde i efterkrigstiden udviklede sig dels i en mellemstatslig, dels i en overnational retning. Værdien af denne gruppe artikler er, at de giver et godt overblik ikke blot over udviklingen af den europæiske integration, men også over landenes begrundelser for at foretrække enten mellem- eller overstatsligt samarbejde. Man må dog samtidig gøre den indvending, at det europæiske samarbejde er skildret fortrinsvis som et økonomisk motiveret samarbejde. De sikkerhedspolitiske motiver forekommer underbelyste.

En anden række artikler koncentrerer sig om Skandinaviens – fortrinsvis Danmarks – forhold til det europæiske samarbejde. Artiklerne demonstrerer gennemgående, hvorledes det danske Socialdemokrati var skeptisk over for den europæiske integration, især i den overstatslige variant, og alternativt foretrak et nordisk eller nordisk-britisk samarbejde. Det nordiske samarbejde var den

foretrukne model, da Danmark skulle finde et sikkerhedspolitisk ståsted i 1948-49. Siden hen engagerede Socialdemokratiet sig ihærdigt i etableringen af en nordisk toldunion. I artiklernes tolkning af det danske Socialdemokratis nordiske præference fremhæves de indenrigspolitiske motiver. I både Norge, Sverige og Danmark sad socialdemokraterne på regeringsmagten. Ved at orientere sig mod Norden frem for det kontinentale Europa håbede de nordiske socialdemokrater på at kunne realisere den nordiske (socialdemokratiske) samfundsmodel. Dette havde især betydning for det danske Socialdemokrati, der enten i mindretals- eller koalitionsregering med Det radikale Venstre stod politisk svagere end sine nordiske søsterpartier. Derfor var det ønskeligt, at et (socialdemokratisk) nordisk samarbejde kunne fungere som katalysator for socialdemokratisk politik i Danmark.

På denne baggrund er det interessant, at Danmark i 1950'erne ikke var afvisende over for det overstatslige Europæiske Kul- og Stålfællesskab (ECSC). Danmarks stilling til ECSC-samarbejdet var afventende. Man ville ikke tage nogen endelig beslutning, men derimod holde alle optioner åbne. Forklaringen på, at det nordisk orienterede Danmark udviste interesse for et overstatsligt europæisk samarbejde, skal givet søges i det danske markedsdilemma, der teoretisk skitseres i introduktionen til fremstillingen. Dilemmaet bestod, med begreber hentet fra den sikkerhedspolitiske forskning, mellem »abandonment« (risikoen for at blive ladt i stikken eller kørt ud på et sidespor) eller »entrapment« (risikoen for at miste uafhængighed). Problematikken skal ses i relation til det forhold, at landbrugsprodukter i 1950'erne fortsat var Danmarks vigtigste eksportvare, og at de vigtigste aftagere for disse varer, Vesttyskland og Storbritannien, befandt sig i hver sin eu-

ropæiske markedsblok (EF og EFTA). Mod at afgive suveræniteten til det overstatslige samarbejde kunne Danmark få adgang til det kontinentale europæiske marked. Interessen for ECSC-samarbejdet bundede givet i muligheden for fortsat at kunne afsætte landbrugsvarer til det vesttyske marked, hvis betydning var tiltagende. Det danske markedsdilemma blev først løst, da Danmark og Storbritannien i 1973 kom med i EF, og Danmarks landbrugseksport således ikke længere var splittet mellem de to europæiske markedsblokke.

Både artikelgruppen om den europæiske integrations udvikling og om den danske stilling til denne efterlader generelt det indtryk, at det især var nationalstaternes egeninteresse, der var drivkraft (og bremseklods) for det europæiske samarbejde. I T. Rhenisch's artikel om det politiske og økonomiske grundlag for Romtraktaten er der argumenteret eksplicit for nationalstaternes egeninteresse som drivkraft bag integrationen. Denne tolkning modgås indirekte af J. Pinder, der argumenterer for de føderalistiske bevægelers bærende indflydelse. Det kunne have været interessant, hvis de to forfattere var gået i dialog med hinanden i en integrationsteoretisk debat, eller hvis fremstillingen som sådan var blevet inspireret af sine forfatters modstående tolkninger og generelt havde vægтет den integrations-teoretiske tilgang og debat mere. Herved kunne bogen, ud over sin empiriske styrke, have fået en yderligere værdi som brobygger mellem den empiriske historieforskning og den teoretiske politologi.

Kristine K.N. Midtgaard

Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark.* (Odense Universitetsforlag, 1997). 367 s.